

Skästra marknad

*berättelsen om
Winter-kriget*

INNEHÅLL

- Förord
- Inledning
- Marknadens historia
 - *Ordningsregler för marknaden*
 - *Bokning av marknadsbodar*
- Winterkriget
 - *Koppar-Pelle berättar*
 - *Berättelsen om Winterkriget*
 - *Kriget bryter ut*
 - *Domarna*
- *Rallartåget*
- *Byaföreningen*
- *Den moderna marknaden*
 - *Succé direkt*
 - *Mässor*
 - *Forbönder*
- Projekt Marknadsplats Skästra
- Teatern
 - *Scener skulle byggas*
 - *Skivan*
 - *Scenkläder*
- Avslutning
- Källförteckning

© 2005 Ersk-Anders Design

*Fotografier där ej annat angivits: Jakob Silén
eller hämtat ur Ersk-Anders gårdsarkiv.
Text och tryck Ersk-Anders.*

FÖRORD

Det här är den första upplagan av skriften Skästra marknad Winter-kriget. Utgiven till den moderna Skästra marknads 10-års jubileum. Vid denna jubileumsmarknad spelas den stora teatern "Winterkriget", som skildrar det som hände under den dramatiska marknaden 1869. Teater är alltid teater och då tolkas händelser så de ska bli underhållande. I den här skriften berättas vad som egentligen hände under dessa dagar. Materialet till denna skrift har till stora delar hämtats från det som forskats fram under de studiecirkelar som hölls i Skästra mellan 1979-1986 på temat "Gård och bygd under 100 år". Mer av detta material finns samlat i boken "Järvsöbyarna 8, Skästra, Skålbo, Skridsvik. Börje Björklund har forskat mycket kring Skästra marknad och Winter-kriget, även från denna forskning har material till denna skrift hämtats.

Skästra i mars 2005

Jakob Silén

INLEDNING

Här är berättelsen om Skästra marknad och det beryktade Winter-kriget. De stora marknaderna pågick i gamla tider i nära två århundraden, för att vid slutet av 1800-talet slumra in i en "törnrosa sömn" i 100 år. Det var mycket stökigt under marknaden och det blev med åren allt stökigare. Motsättningar mellan ordningsmakt och folk blev mer påtaglig och det hela kulminerade år 1869 med de stora kravallerna. Vad som egentligen hände under dessa dramatiska dagar går att läsa i denna skrift. När marknaden återuppväcktes efter 100 år var det som om marknaden aldrig varit nedlagd, folk kom i mängder och fortsatte att göra affärer och träffa folk som i gamla tider.

Det gamla torget i modern tid.

Den moderna marknaden har utvecklats med mässor för jord- och skogsbruk, mässor för värme och energi och även en mäsas för lokal mat.

Genuint hantverk har samlats till en hantverksmarknad där fasta marknadsbodar har uppförts. Förbönder kommer från olika håll för att träffa varandra och för att visa upp sig under marknadsdagarna. Den stora marknadsteatern spelas under marknadsdagarna, och skildrar de dramatiska upplopp som i folkmun har fått namnet "Winterkriget".

MARKNADENS HISTORIA

Redan år 1719 talas i en kunglig resolution om bytesplats i Skästra. Den 22 november 1726 fastställde kommerskollegium marknad i Skästra by, den 13:e december och 25 juli varje år.

Från 1761 hade Söderhamns stad tillstånd att köpa allehanda vävslag i Skästra, det blev vårfrumarknaden, som hölls i slutet av mars. Under 1800-talet stod marknaden med i almanackan.

Med tiden kom marknaden att omfatta flera dagar och det gick stundom mycket livlig till under dessa marknadsdagar. Flera instanser ville att marknaden skulle upphöra, det gick så långt att ärendet togs upp vid högsta ort, och marknaden förbjöds helt enkelt år 1862 av landshövdingeämbetet. Man fann dock på att kalla marknaden för likvidationsmöte i stället och så kunde man fortsätta.

Skästra var under denna tid en knutpunkt med vägar från alla väderstreck. Köpmän kom från Dalarna, Jämtland, Härjedalen och Norge. Många samer kom till marknaden. Det kom även köpmän från hälsingebyarna och från Hudiksvall, Söderhamn och Gävle. Det kom mycket folk till marknaden, bara på gården Ersk-Anders inhystes 50 stycken hästar. Givetvis försågs även folk med mat och husrum.

Marknadsgatan sträckte sig ca 400m och var kantad med fasta marknadsbodar som var uppsatt permanent, dessa ägdes och hyrdes ut av de olika gårdarna i byn. Det förekom även försäljning från lösa bord, hästrillor, mm. I byns hus var olika serveringar inrymda, så väl i gårdarnas stora festsalar som i fähus och lador. I Igglunds hus fanns en stor matservering, på övre våningen i Ersk-Anders flygelbyggnad hade Margta Silén krog, i änkan Karin Andersdotters fähus hade pigan Karin Persdotter kaffeutskänkning. Det är bara några exempel.

Till marknaden kom ett stort antal handlare, det fanns lokala försäljare som främst saluförde lin och linnevävnader, garn tråd och även skinn. På marknaden fanns livsmedel såsom smör, socker, salt, fisk och fågel. Smeder och slöjdare av alla sorter, hattmakare, mössmakare, schatullmakare, sadelmakare och korgmakare, fanns också där. Fina hårarbeten, rotarbeten och handarbeten såldes. Många slags praktiska uppfinningar, liar, slipstenar och kalk. Samerna kom med sameslöjd som knivar med renhornsskaft och tennarbeten. Skinn hade samerna naturligtvis också med sig. Det såldes många textilier, förutom linne fanns

kattun (bomull), sidenschalar, ullgarn, knappar, stickade kläder och pälsar. Optiker, apotekare, bokbindare, även silver- och guldsmeder då främst från Hudiksvall fanns på marknaden. Det var även en kreatursmarknad med en inhägnad dit spekulanter fick gå och bjuda på djuren. Naturligtvis såldes även snus, starkvaror och kaffe. Det talas om att sådan försäljning vid något tillfälle skedde utan tillstånd.

Vid den gamla marknaden var det bråda dagar för byborna. Inte nog med att det skulle bakas och lagas mat i stora mängder, det skulle även göras i ordning så att besökare och hästar kunde inhysas.

Faror fanns det på marknaden. Det berättas att det fanns skojare, de kunde sälja brännvin med starka sömndroppar i. De låtsades sedan att de var anhöriga till den sömnmedelsberusade, la honom i släden för att skjutsa hem honom. När de hade kommit en bit på vägen rånades den sovande och slängdes av i en snödriva. Skojaren vände sedan och återvände till marknaden.

Vy över Skästra från 1870-talet. Huset i mitten av bilden, "Igglunds", är flyttat och ligger numer i Ljusdals centrum där den inhyser Ericssons bokhandel. Framför detta hus ser man på bilden långa tak, detta är taken på de gamla permanenta marknadsbodarna.

Ordningsregler för marknaden

Hälsingarna fick aldrig någon hyfs på marknaden i Skästra, ja så var det man sa runt om i landet. Redan vid tinget 1753 fastställdes att bonde som tillät dräng eller piga att fara till marknaden skulle böta tre riksdaler kopparmynt. Ärendet behandlades vid sockentingens och togs även upp på högre ort. Den 7 juli 1777 hölls Hälsingetinget på Renshammar utanför Bollnäs, under detta ting behandlades bland annat frågan om hur ungdomarna skulle få bevista marknadsplatsen i Skästra. Det beslutades att ungdomar endast fick vara på marknadsplatsen mellan åtta på förmiddagen till tre på eftermiddagen. När järnvägen senare skulle byggas kom rallarna, de hade lägerplats där Skästra sågverks brädgård i dag ligger. För att undvika bråk så gick polismyndigheten ut med ett förbud för järnvägsarbetare att besöka marknaden. Det fanns även regler för vilka resehandlanden som hade tillstånd att sälja saker på marknaden.

Bokning av marknadsbodar

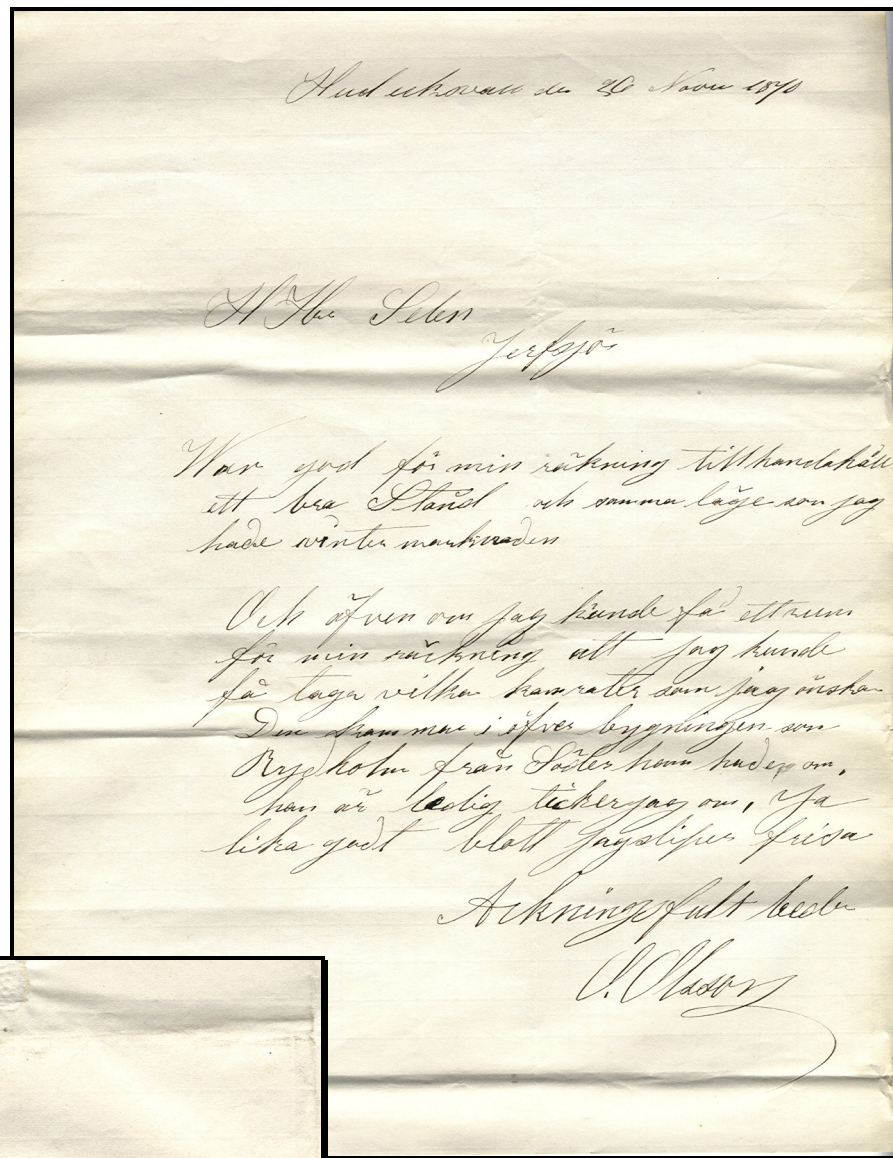
I gårdsarkivet på Ersk-Anders finns mängder av dokument. Där finns bland annat papper efter Eric Siléns verksamhet.

Eftersom han hade hand om bokningen av en rad marknadsbodar så fick han naturligtvis brev från de resehandlande som önskade hyra plats. Det finns stora mängder av dessa brev sparade, där handlarna beskriver vad de ska sälja och vilken

Ersk-Anders gårdsarkiv

plats de önskar. Vi har gjort en intressant iakttagelse, när man tittar på dagens bokningar och vad knallarna i dag skriver så är det slående likt det som skrevs för 150 år sen.

Handlanden
H. Her Silen Jerfsjö
Skästra

Hudiksvall den 20 Nove 1870

H Her Silen

Jerfsjö

**Var god för min räkning tillhandahåll
ett bra stånd och samma läge som jag
hade vintermarknaden**

WINTERKRIGET

Koppar-Pelle berättar

Nämndemannen, bonden och spinneriägaren Pehr Pehrsson i Koppars i Säljesta levde mellan 1841 och 1926 och det är i en kasserad och i gården bevarad contrabok som han ger sin berättelse av de dramatiska dagarna. Börje Björklund har skrivit av den här berättelsen.

"Vad en man i kvinnodräkt kan göra och vad ohyggliga brott en tjänsteman kan göra utan straff.

Det var allmänt känt att kronofogde Winter har i bara skjortan klivit upp i sängen till pigorna i en gård i Ljusdal. Och på lussemässmarknaden i Skästa 1868 gjorde han beslag på många resehandlande som icke hade rättighet att där handla. Då tänkte dessa att de skulle göra honom ett puts i stället. En av handlarna var ung och vacker och snarlik en flicka.

De försåg denne med fruntimmerskläder och ställde honom i vägen för Winter. Han nappade på kroken och följde med till Pårs-ladan. Men där var det flera som satte an på Winter så han blev gul och blå.

Då tänkte Winter ut i sin tur hur han skulle få en säker vakt. Han anhöll av Landshövdingeämbetet att till mars-marknaden 1869 få 50 soldater och 2 officerare och 4 skarpa skott år varje soldat. Detta fick han den 15 på kvällen. Det har varit vanligt att man på kvällen före marknaden skulle sälja sin väv och garn. Då gick jag och min bror dit och vi träffade på Sven Nilsson från Hudiksvall och min morbror Lars Larsson från Skästra som

Pehr Pehrsson från Koppars i Säljesta
Fotot är från Koppar-Pelles ättlingar

bjöd in oss till Igglunds för att få kaffe. Därinne satt förut Bollnäs-gästgivaren P.Larsson och en Malungskarl. De hade beställt mat. Vi satt där icke många minuter förrän Winter med två soldater med gevär och bajonett påskrudad inträdde. Då sa Winter: "Vad är det här för en förbannad folkskockning. Ut med er!"

Det hjälpte inga böner utan att ta mössan i hand och springa. Vi stannade överst på torget vid Siléns. Jag minns att Sven Nilsson sa: "Winter trodde nog att vi var i samma sällskap som dom som måla om honom i ladan. Annars hade han inte kunnat bära sig så vansinnigt åt." Vi hann inte språka mer förrän Winter med soldaterna kom rusande och ropade: "I Konungens namn ! Slingra er åt! I annat fall skjuter jag skarpt på eder!" Och så blåste han i polispipan och mannarna kom springande. Det var icke annat för oss än att låta benen gå som tumpinnar till min morbrors gård. Där stängde morbror förstudörren, rullade ner gardinerna. Det var ¼ kilometer från marknadsplatsen men vi var icke säkra ändå. P. Hs kom åkande och fick se Winter och säger: "Jag ville se Winter ny." Då blev han tagen till arresten. Där slog W. honom i huvudet med sin revolver.

Första dagen den 16 mars tänkte jag gå till Lindströms. Då blev vi varse Winter och två soldater. De gick ner till Pallars-fäiset och en stund därefter kom soldaterna släpande med pigan Karin Persson till arresten så håret slängde utöver axlarna. Och Winter gick efter. Sedan kom han med en stol i den ena handen och en stor bok i den andra. Så bar det till att läsa Upprorslagen.

Då kom Silén och sa till Winter "Om jag finge en timmas anstånd ska jag lugna folket." Men då sa Winter: "En fyr skjuter nog hellre av". En soldat Norling från Färila, icke många steg från mig, sköt så kulan ven om Siléns huvud. Då befallde Winter "Ta karen och för honom till arresten!" 2 soldater kom och gjorde det. Winter fortsatte att läsa men när det var gjort tog han fram sin revolver och sköt förre gardisten J. Persson i Snäre i huvudet så han stöp. Sen sköt han Anders Eriksson i Sörvåga i låret.

Då var det för allmänheten att springa åt alla håll. Jag var i en hop som sprang åt Igglunds gård och in på magasinet så många som rymdes. Jag kunde icke komma in, blev ståendes på bron, såg då att en soldat Strömberg från Färila stack de eftersta av hopen, en Talins Jonas stack han först i ryggen sedan i sidan så han föll ned på källartrappan och blödde. Så stack han Gummens P. Ersson i Säljesta i sidan så han blödde. Winter gick västerut med sina 2 soldater. Röstbacka Pälle stog vid sin

skrinda. Så gav Winter (order) till soldaterna: "Gif honom kolvstöt!" Och han fick så han segnade vid skrindan och blödde. Så gick han till en jämte, Jakop i Hälle, som stog vid sin skrinda och sålde sill, fisk, lappskor. Winter gav order: "Gif han kolvstöt!" Som de ock gjorde så han segna ner vid skrindan och blödde.

Så fortsatte Winter och soldaterna väster om så kallade Lindströms gård till en väg som gick ner till älven. Efter den språng en hel hop folk, icke för att de hade gjort något ont och därför var rädda.

Winter gav order: "Skjut de gäflarna i stutsen!"

Och det gjorde soldaterna. De sköt 2 skott efter dem så kulorna ven om deras huvuden. Det har en hederlig, trovärdig person, Göras Per Jonsson i Ede, sagt för mig för han var med och språng.

Löjtnant Tengselius gick österut med en packad folkhop framför sig. Den första han högg var guldsmed Nordin från Hudiksvall. Han höll på och lade en låda på en kälke. Han högg han i fingrarna. Den andra var Per Andersson i Säljesta, han högg den i huvudet. Den tredje var Hans Hansson, Kåsjö. Han såg hur P.As blev huggen. Såg därav att det var fara. Han försökte springa på sidan om folkhopen och komma längre in för att undgå faran. Men Tenselius sprang efter honom, högg honom i huvudet. Då tog H.H. händerna över såret. Då fick han ett hugg till över händerna.

Den fjärde var Pallas Olof vid skolhuset i Öije. Han (honom) hög han i pannan och näsan. Och så högg han E. Dahlberg i Kåssö (Kåsjö) och Jon Jonsson i Kåssö.

Den 17-tonde på aftonen hade Erik Jonsson och jag varit till en handlande Herman Talin från Gefle och gjort affärer. Då bad jag Erik Jonsson följa mig genom byn. Vi gick tyst och lugnt efter landsvägen genom byn. Vi har icke kommit långt efter den i byn förrän två soldater kom efter oss. Så sa den ena: "Ni ska knalla er härifrån!" "Det är just det vi gör", sa jag som meningen var. "Men det får gå lite fortare än vanligt!" De ställde bajonetterna åt oss och då var det bara att springa för jag kände igen Strömberg från Färila som jag dagen förut såg stack Talins Jonas och Gummens Per Ersson. Erik Ersson Mörsill och Strand bodde hos Siléns, hade sina hästar på övre gården där vakten och soldaterna var. Så skulle Hansson gå dit och fodra hästarna men blev motad långt ut på åkern av

korpral Höglund med gevär med påskruvad bajonett. Hade pojken icke varit bättre till att springa än Höglund har han säkert bleve stucken, sa han för mig.

Winter spisade hos Siléns i Lussimarknan och nu i mars och kände således Silén, som var ägare av största delen av marknadsplatsen, nu när han ställde fram den frågan om han fick en timmes anstånd så skulle han lugna folket. Det hade gått lätt för Silén när det var lugnt förut. Om han sagt till dem att gå härifrån så fort som möjligt, så är jag säker på att de lytt Silén och gått. Och ingen risk hade det varit för Winter heller när han hade 50 soldater, 200 skarpa skott och själv en revolver med 6 skott och Tengselius hade en skärvass värja som han icke begagnat mer än en gång förut – när han högg örat av en beväring på Mohed. Så när denna timme hade gått hade nog platsen varit tom. I motsatt fall hade nog överheten och försvaret rätt sig, men Winter hade då inte fått det till upplopp. Winter fick böta 700 kronor och blev avskedad.”

Berättelsen om Winterkriget

Koppar-Pelles berättelse stämmer så när som på några små detaljer med vad jag kommit fram till. Efter några års forskning tror jag (Jakob Silén) att detta var vad som egentligen hände.

Året 1868 hade det varit ovanligt bråkigt, och inför vintermarknaden som hölls den 16, 17 och 18 mars 1869 beslöt en kronofogde i Ljusdal vid namn Christian Hjalmar Rudolf Michael Winter att han skulle få hyfs på marknaden. En Kronofogdes uppgift var att ha uppsikt över allmän ordning och säkerhet inom länet, de skulle själv eller genom underlydande kronolänsmän förhindra brott som hörde under allmänt åtal.

Kronolänsmännen hade till sitt förfogande fjärdingsmän. För ordningens vidmakthållande rekvirerade och fick Winter inte mindre än 50 man ur Hälsinge regemente under befäl av löjtnant Ludvig Schöning och underlöjtnant Johan Tengzelius.

Soldaterna var försedda med tio skarpa skott var och en. Alla hade kommit till Skästra 15 mars och inkvarterats. Stämningen var fientlig mot Winter, men där förekom inte något våld eller oljud eller störande av allmänna ordningen. Högkvarteret inrättades i Siléns övre gård som låg och ännu ligger ovanför det gamla torget. I flygelbyggningen till Övergården, numer flyttat och används som Skästra bygdegård, inrättades en arrestlokal, dit personer som störde ordningen skulle föras.

Marknadens första dag avlöpte tämligen lugnt. Två personer finkades. Folket ogillade soldaternas närvaro, men man fann sig. Det berättas att ryktet löpte att kronofogden skulle få en kula genom skallen före kvällen. Han gick runt i gårdarna, för säkerhet skull i sällskap med två soldater, och upprepade överallt, - Ännu har jag inte fått någon kula i mig.

Andra dagen blev oroligare. Det hade kommit oerhört mycket folk till Skästra. Kronofogden gick omkring med sina soldater och skingrade alla folksamlingar och oroade sig för att det skulle förekomma brännvinsutskänkning. Folk blev irriterade, stämningen blev trotsig, fler personer sattes i arresten. Handlanden Hallberg hade för mötesdagarna hyrt en lägenhet i handlanden Per Igglunds hus där han serverade mat. Winter störtade in och ängslades att matvaruförsäljningen till äventyrs kunde vara förenad med olovlig brännvinsutskänkning.

Men det skulle bli annat den tredje dagen. Uppgifterna här är hämtade ur ett protokoll skrivet med anledning av Winters nådeansökan till Kungl. majt. Den 18 mars hade Winter trängt sig in i änkan Karin Andersdotters stuga som låg vid marknadsplatsen. Där träffade han på Sven Olsson från Lillhaga, vid rättegången hävdar dock Winter att Sven är från Delsbo. Han ansåg att Sven Olsson var berusad. Winter hade hört ryktet att Sven Olsson under dagens lopp skulle skänkt ut brännvin inne i ett fähus vid Karin Andersdotters gård. Av dessa anledningar lät Winter föra in Sven Olsson i häkte och där fick han stanna kvar till klockan sex påföljande morgon. I samma fähus träffade Winter också på pigan Karin Persdotter och hon hade vid flera tillfällen blivit beslagen med att utöva olovlig försäljning av kaffe. Nu fick hon tillsägelse av Winter att höra upp, men hon fortsatte att skänka ut kaffe till en mängd personer som fanns i fähuset. Han började köra ut alla. Medan han var sysselsatt med detta tog hon rätt på ett kärl där hon förvarade dricka. Avsiktligt tog hon sig för att "övergjuta" kronofogden med dricka. Då Winter inte fäste någon uppmärksamhet vid detta upprepade hon detta ofog och hällde dricka över honom en gång till. Då trängde en del av kärlets innehåll in mellan rockkragen och halsen, då befallde Winter att Karin Persdotter skulle föras till arresten av två soldater. Winter begav sig ut på marknadsplatsen för att se till att ordningen inte blev störd.

När Karin Persdotter fördes till arresten kom mycket folk för att titta. Under skratt och gyckel följde de med till arrestlokalen, där även högvakten var förlagd. Största delen av den efterföljande folkmassan stannade på det så kallade torget, den öppna platsen nedanför arresten. Några personer

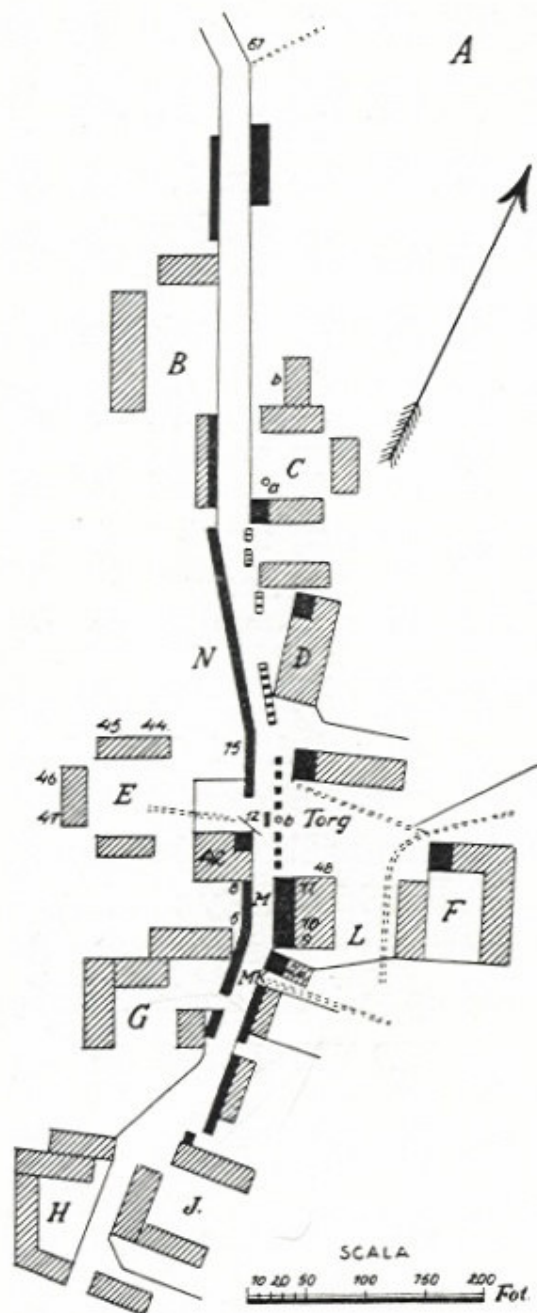
trängde in i själva högvaktsgården, men de blev givetvis bortmotade. De stannade utanför och hurrade och skrek. Winter ropade att de i konungens namn måste skingra sig och återgå till ordningen, men folkmängden ökade, hurraropen och skrattet tilltog i styrka. Winter lät löjtnant Schöning slå larm för att tillkalla den truppstyrka som var inkvarterad i byns gårdar, och han framträdde vid högvaktsgården och läste upp de paragrafer av tionde kapitlet i strafflagen som handlar om uppror och upplopp, varpå han ytterligare minst tre gånger i konungens namn uppmanade folket att skingra sig.

Hopen hade nu vuxit till minst tvåhundra personer och uppfyllde såväl hela övre delen av torget och angränsande delar av landsvägen. Skrattet och oljudet från dessa var så starkt och ihållande att Winters stämman knappast hördes ens av de närmast stående. Något hot i ord eller handling märktes inte från den sammanskockade folkmassan, men kronofogden var övertygad om att man skulle med våld befria Karin Persdotter om inte kraftiga åtgärder vidtogs.

Kronofogden ansåg att folkmassan med våld borde tvingas av krigsmakten att återgå till ordningen. Winter anmodade Schöning att låta truppen skarpladda sina gevär så att de med vapenmakt kunde skingra folket. Schöning sa till truppen att om skjutning kom i fråga skulle de inte sikta på ädlare delar av kroppen.

Kriget bryter ut

Sedan tolv man kvarlämnats som skydd för högvakten ryckte Schöning ned utmed landsvägen. De människor som befann sig i truppens riktning drog sig något tillbaka in på torget men stannade där och markerade sin avsikt att inte vika undan längre. Nu var folkhopen tyst. Truppen hade blivit delad i två styrkor och den ena var under Schönings befäl. Den andra, kommenderad av underlöjtnant Tengzelius, drog sig utmed landsvägen söderut mot byn. Underlöjtnanten passerade med dragen sabel folksamlingen som stod still och inte förde något oljud. Plötsligt tilldelade Tengzelius Olof Olsson två hugg i ansiktet av mindre betydenhet samt ett hugg på vänstra sidan av huvudet som förorsakade ett 1 tum, 7 linjer (vilket torde motsvara ungefär 40 mm) långt sår som genomträngde huvudsvålen. Sedan är det flera som får tämligen svåra sabelhugg i huvudet eller händerna då de försöker skydda huvudet.

Här är en skiss hämtad ur Aftonbladet nr 118 1869, där de svarta partierna visar var man hade försäljning. Bokstäverna visar de olika gårdarna: B=Lôkes, C=Över-Pallars, D=Igglunds, E=Påls-Ollas(även kallad Övergården), F=Ersk-Anders, G=Påls, H=Sveds, J=Vox. De olika numren står för platser som förklaras i tidningen.

Under tiden har löjtnant Schönings avdelning avlossat sju eller åtta skarpa skott. Endast ett träffade och då Anders Ersson i baksidan av högra låret. Vid samma tid hade Winter med sin revolver avlossat fyra skott mot folkhopen på torget. Jonas Persson i Snäre fick ett skottsår i kinden som blödde ymnigt, Jon Jonsson i Kallmyr fick ett skott nära högra ögat, och Olof Persson i Norrvåga fick två hagelskott i benen varav det ena trängde genom hans stövelskaft. Jonas Persson och Jon Jonsson stupade till marken sanslösa. Två eller tre personer ur folkmassan rusade fram och fattade tag i Winter och försökte dra omkull honom, men han slet sig och lyckades rusa in i hopen. Med revolvern som tillhygge tilldelade han Jon Jonsson i Kåssjö ett slag i huvudet. Jon Jonsson frågade av vilken anledning misshandeln skedde. Då fick han ytterligare två slag så att han stupade omkull och miste sansen och fick ett 8 linjer (60 mm) långt sår i huvudsvålen. Per Andersson i Säljesta fick

därpå ett slag i huvudet så att han blödande stupade till marken avsvimmad. Därpå fick Anders Jonsson i Norrvåga ett slag så även han miste sansen.

Nu trädde Eric Silén fram till Winter och bad denne höra upp med våldet under en kort stund så skulle Silén i godo förmå folket att avlägsna sig från platsen. Kronofogden fann detta Siléns tilltag att vilja ingripa i hans ämbetsåtgärder synnerligen obehörigt. Han fruktade dessutom att Silén i sitt upphetsade tillstånd skulle ytterligare uppreta sinnena på det församlade folket. Winter ansåg också att Silén hade del i upploppet eftersom han särdeles väl kände ortens befolkning och borde ha kunnat hämma och avstyra oordningen tidigare. Winter tillsade nu två soldater att föra Silén till arresten, där Silén blev sittande omkring två timmar. Winter befallde sina underlydande att skingra folkhopen med vapenmakt, vilket medförde att flera personer fick huggsår av bajonetter. Löjtnant Schöning avdelade två soldater till kronofogdens skydd och de fick befallning att lyda Winter i allt.

Winter begav sig nu åtföljd av soldaterna ut på landsvägen norrut. Han kom ånyo till Karin Andersdotters gård. Där befann sig ett tjugotal personer i stillsamt samspråk, de flesta köpslående. Kronofogden sa till dem att genast avlägsna sig. Hans tillsägelser vann dock icke ögonblickligt gehör, och Winter gav då soldaterna order att tilldela männen slag med gevärskolvorna. Henrik Henriksson i Offne fick två stötar så att han stupade till marken, och det ena slaget tog så illa att örat blev nästan avrivet så att det endast med en smal stjälk hölls fast vid kinden. Också Per Jansson i Matnäset blev träffad i huvudet så att han stupade. Winter gav själv Per Andersson i Myra ett slag i huvudet med revolvern så att han blödande föll till marken. Så gick Winter till Karin Andersdotters stuga och fann dörren reglad. Han hotade att spränga dörren om den inte öppnades. Dörren öppnades då, och kronofogden som fruktat att i rummet bedrevs olovlig brännvinsutskänkning befallde de sju eller åtta personer som befann sig där att genast avlägsna sig.

Winter gick sedan ut till den angränsande landsvägen, och en mindre folkhop tog genast till flykten vid Winters annalkande. Men Winter hann upp en viss Erik Olsson i Sörvåga vid Sveds gård och tilldelade honom ett slag i huvudet med revolvern så att han fick ett sår i bakhuvudet. Därefter begav sig kronofogden åtföljd av de två soldaterna till en tomt bakom Sveds gård, och där fanns helt få personer. Erik Persson i Edänge stod

ensam vid sin skrinna, och Winter skyndade fram till honom och gav honom minst ett slag i huvudet varefter han lät soldaterna slå honom i huvudet med gevärskolvorna så att han blödande föll till marken och låg sanslös tills några personer som kommit till platsen lyfte upp honom i skrinna och körde hem honom. Ytterligare en person lät Winter behandla med kolvstötter varpå han befälde soldaterna att skjuta mot en mindre, flyende folkhop som befann sig inom skotthåll. Inget skott träffade. Så tycks tredje marknadsdagen den 18 mars 1869 ha slutat.

Om någon möjligen frågar sig hur man fick tid att släppa ut Silén medan allt detta tumult pågick så berättas att Winter mitt i alltihop blev hungrig och gick hem till fru Margta Silén, han var ju inkvarterad i Siléns övre gård. Det var även Margta som stod för mathållningen till högvaktsgården. Winter gick till henne och begärde fram mat. Han möttes av orden: - Här vankas ingen mat så länge Silén sitter i arresten. Winter fick vackert släppa lös Silén.

Winter slog så hårt med sin pistolkolv så den gick sönder och ramlade av. Den upphittades och Erik Silén köpte den för att ha som bevismaterial mot kronofogden. Därför finns denna pistolkolv ännu kvar på gården Ersk-Anders väl inlåst i ett kassaskåp.

Domarna

Winters agerande fick naturligtvis rättsligt efterspel. Det var åtskilliga personer som gjorde anmälan hos justitiekanslern att Winter förfarit olagligt under likvidationsmötet. I Järvsös tingslags häradsrätt lades ärendet fram minst åtta gånger med början i maj månad 1869. Domen föll senare

samma år. Häradsrätten ansåg att Winters användande av vapenmakt för att skingra folket var olagligt. Han saknade vidare skäl för att häkta Sven Olsson, Karin Persdotter och Eric Silén. Han hade begått hemfridsbrott hos änkan Karin Andersdotter osv.

Han dömdes till böter på mellan tjugofem och tvåhundra riksdaler till alla dem han slagit eller låtit slå. Det var ett stort antal personer. Silén skulle i allt få hundra riksdaler för att han blivit häktad och för det lidande detta förorsakat honom. Henrik Henriksson, han med örat, skulle i allt få hundrafem riksdaler. Osv, osv. Domen om bötesförläggande omfattar flera sidor i protokollet. Dessutom dömdes Winter till att för all tid mista sitt kronofogdeämbete. Winter överklagade denna dom till Svea Hovrätt som ändrade avsättningen på livstid till suspendering på ett år. Bötesbeloppen låg i stort fast. Svea Hovrätts dom föll den 15 juli 1870. Dock yrkade advokatfiskal Billbergh att Winter borde dömas för all tid förlustig av sitt innehav av kronofogdetjänsten.

Billbergh hade möjlighet att föra ärendet vidare och han överklagade Svea Hovrätts dom hos Kungl. Majt. Winter borde ha varit nöjd, men han tog sig för att ansöka hos Kungl. Majt om att få någon eftergift i de ådömda böterna samt att suspenderingen på ett år måtte räknas från den 1 sept 1869 då häradsrätten frändömt honom ämbetet. Hjälp hade han av en landsfiskal Pira som ville döma några av personerna på marknaden till ansvar för att de inte lytt uppmaningen att skingra sig . Denna nådeansökan fick Winter dock skäl att ångra. Här är domslutet:

Gifvet Stockholms slott den 27 juni 1871

Kongl Majt har i nåder låtit sig föredragas ofvan berörda underdåniga besvär och Nådeansökan; och med afslag å Kronofogde Winters och Landsfiskalen Piras underdåniga besvär; pröfvar Kongl Majt i anledning af Advokatfiskalen Billberghs fullföljda talan, rättvist, med ändring af Hof Rättens Utslag, döma Winter att, jemte utgifvande af honom ådömde bötes och ersättningsbelopp för ifrågavarande af oförstånd och oskicklighet under synnerligen försvårande omständigheter begångna fet i embetet, enligt 25 Kapitlet 17 paragrafen Strafflagen varda från Kronofogdetjensten afsatt; och finner Kongl Majt ej anledning att Winter någon Nåd förunna. Det vederbörande till underdånig efterrättelse länder:

Under hans Majts Vår Allernådigste Konungs och Herres frånvaro Dess tillförordnade Regering

Axel Adlercreutz Karl D Joh. Berg B A Leijonhufvud G. Wennerberg

Kronofogden avsatt, pigan i fängelse

Av det långa och utförliga utslaget som av rätten avkunnades den 31 augusti framgår att pigan Karin Persdotter, som hade trotsat givna order och sålt kaffe, fick 2 månaders fängelse. Fyra personer som också uppträtt trotsigt fick böta 40 resp. 30 riksdaler. Kronofogden dömdes enligt 25 kap. 16 och 17 §§ strafflagen till avsättning och till 705 riksdalers böter. Han ålades även att till målsägarna utge 400 riksdaler samt till dem dessutom 350 riksdaler för sveda och värk. Han skulle dessutom betala deras resor till tingsstället Berga i Järvsö, därav till jämtläningarna 19 riksdaler och 50 öre vardera jämte lösen av protokoll. Till sist dömdes han att till vittnena betala 758 riksdaler och 71 öre. Allt detta motsvarade ungefär värdet av ett, vid den här tiden medelstort hemman, i Järvsö.

Löjtnant Ludvig Schöning blev med tiden överste och chef för Västerbottens regemente, och underlöjtnant Johan Tengzelius blev kapten. Kronofogde Winters vidare öden är inte kända, inte heller om han lyckades betala böterna. Det enda som är känt är att han en tid bodde kvar i Ljusdal, för att efter något år flytta till Hudiksvall.

Marknadstorget på 1870-talet

Ersk-Anders design 2004

RALLARTÅGET

Marknaden eller de så kallade likvidationsmötena i Skästra hölls lika fullt efter att det stora Winterkriget ägt rum. Och på vårfrumarknaden nio år senare ägde "rallartåget" i Skästra rum, stundom förväxlat med Winterkriget, enligt Hanzén, som skriver om dessa händelser i sina böcker från 1940-talet. Vid "fутten", ungefär där Skästra sågens brädgård nu ligger hade det ofta varit bråk mellan rallare och sockenbor. Vid nyssnämnda eller någon tidigare marknad hade rallare postat där och örfilat eller slagit mössan av varenda bonde, de kom åt. Då fann en bonde, som fått höra om detta, på att binda långa störrar under sin åksläde. Och före passerandet av rallarnas postställe hade han piskat på sin häst, så att den hade så hög

fart den kunde åstadkomma. Bonden klarade sig; men varenda en som närmade sig, sveptes omkull av de tätt vid

Rallare i Järvsö under 1870-talet

vägbanan utstickande störrarna och rallarna bannade högljutt under sin smärta "bondjävulen".

R

Polismyndigheten hade visserligen förbjudit järnvägsarbetarna att besöka marknaden. Men detta hjälpte föga. Ungefär tvåhundra rallare, beväpnade med påkar, samlades en eftermiddag vid "fутten", ordnade sig i slutna led och marscherade upp på marknadsplatsen. Där lät de påkarna vina över varenda en, som inte gick ur vägen. De som trotsade, fick duktigt med stryk, rallarna klarade sig helt oskadda. Och i samma ordning som de kommit, marscherade de tillbaka och "spriddes för vinden".

På en stock i en lada som stod på Kalvängen, där rallarna bodde på den här tiden, står "bönder och bondebarns barn skola dö och rallarna skola besitta världen". Att motsättningar fanns är väl helt uppenbart.

BYAFÖRENINGEN

Skästra byaförening bildades på hösten 1993 efter det att en tipsrunda ordnats på sensommaren, dit mer än 70 bybor kom för att träffas. När byaföreningen var bildad ordnades träffar och fester i hus på logen och i garage. Det var stor uppslutning på alla träffar, vid en pubkväll som ordnades i Ersk-Anders gårdsverkstad, kom fler än 90 personer. Behovet att träffas var stort och snart stod det klart att en samlingslokal saknades. En vårvinterdag 1994 i -21°C samlades ett 20-tal bybor för att riva ut innerväggar och golv ur det hus som senare skulle bli bygdegård. Allt gick med en väldig fart, vid dagens slut var allt utrivet. Sedan startade ett fantastiskt renoveringsprojekt. Från ett tomt skal med nakna timmerväggar och jordgolv till en vacker bygdegård med schablonmålade väggar och bredplanksgolv på några månader. Det märkligaste av allt var kanske att byaföreningen inte hade lånat en enda krona vid invigningsdagen i november 1994. Byaföreningen ägde inga stolar och bord, så ett banklån togs och kassören blev bekymrad. Under våren 1995 hölls möten om hur pengar skulle kunna samlas in för att betala lånet. Då väcktes tanken på att hålla marknad, det konstaterades att den gamla marknaden hade lagts ner 1896. En jubileumsmarknad måste hållas för att hedra den gamla marknaden efter 100 år.

Det har under de här åren varit stor aktivitet i föreningen. Byfester,

Möte inför marknaden 1997

syjuntor, studiecirklar i schablonmålning, timring och teater. Ungdomsdiscon, gymnastik, innebandy, studieresor, ett oräkneligt antal möten av olika slag och mycket annat. Optimismen är stor, tack vare att så mycket lyckats så bubblar det av idéer i byn. Vi får se vad den här lilla byaföreningen kan komma med i framtiden.

Fasta marknadsbodar uppställda till marknaden 2004

Mycket planering krävdes, för att kunna genomföra denna första marknad efter 100 års uppehåll. Den 23 mars 1996 var det dags, den första Skästra marknad i modern tid. Knallarna tyckte att det här verkade roligt så de kom i stort antal. Vägen genom byn stängdes av för att bli marknadsgata. Byborna stekte hamburgare, serverade fika och serverade frukost till knallarna. Järvsö IF har en marknads-kommitté, de ställde upp och hjälpte till med allt som behövdes för att det skulle bli en lyckad marknad. De hade ju många års erfarenhet. Det var inte bara vanlig marknad det var även hästkörning, dels med brukshäst och dels hästtaxi från Järvsö. En mässa för självverksamma jord- och skogsbrukare ordnades. En historisk utställning om byns och marknadens historia sattes upp och en helt ny bok om byn gavs ut. För att klara marknadsföringen anordnades en VIP-middag dit sponsorer bjöds på finmiddag med nubbebord och allt som kan tänkas höra till. På fredag och lördag kväll ordnades marknadskul, festkvällar i bygdegården. De visade sig vara något som bygdens folk uppskattade, och många kom dit. Det visade sig även att många som tidigare hade bott i Skästra kom för att se vad som hände i den gamla hembyn. De träffade andra som kom av samma anledning och naturligtvis träffade de även dem som bodde kvar i byn. Många kära återseenden blev ett faktum av detta, det talades om "de där hemvändardagarna på våren".

Succé direkt

När en marknad ordnas i mars kan man inte räkna med att det kommer så mycket folk. Det brukar ju ta några år att få en aktivitet av det här slaget inarbetad. Så var inte fallet här, det kom folk i stora mängder och när allt sammanställdes på söndagen uppskattades att 8-10 000 besökare hade bevistat marknaden. De som kom handlade, åt och fikade, så på försäljarna syntes idel glada miner. Byaföreningen som fick sälja en hel del hamburgare och fika, kunde efter denna lyckade marknad till kassörens förtjusning åka till banken och lösa lånet som hade tagits för att kunna köpa stolar och bord. Det blev utvärderingsmöte och frågan om det fanns ork att ha marknad ett år till kom upp. Det hade varit väldigt mycket jobb, men om alla hjälps åt så kanske det räcker med den här aktiviteten för att klara driftskostnaden på bygdegården. Sagt och gjort, marknaden genomfördes även 1997. Samma fråga kom upp efter den marknaden och beslut togs att försöka ytterligare ett år, och så har det fortsatt år efter år.

Det var många besökare redan de första åren, här 1997

Mässor

När den moderna marknaden startades, bestämdes att det skulle bli något mer än bara en knallemarknad. Så olika företag bjöds in för att visa upp sina produkter. Redan första året blev det en mässa som i första hand kom att vända sig till självverksamma jord- och skogsbrukare. Där visades traktorer, jordbruksredskap, vedkapar, minisågverk, mm. Det har under åren utvecklats till flera olika mässor med inriktningar på förutom jord- och skogsbruk även värme- och energimässa, där man kan bland annat titta på en värmepump och direkt få en kalkyl på hur det skulle bli i den egna fastigheten med en sån installation. Vedpannor och pelletsbrännare i drift visas och kommunens energirådgivare finns på plats för att ge råd. Matmässa med lokal mat och andra mässutställare av olika slag. Det har visat sig vara en bra kombination med dessa mässor och knallemarknad på samma plats, när vissa i familjen är intresserade av att gå på marknad och andra av traktorer och värmeanläggningar.

Forbönder

Forbönderna kör in mitt på dagen under lördagen

Redan första året av den moderna marknaden kom Alvar Alzén och körde häst, han ansåg att det skulle finnas hästar med på en så här genuin marknad. Alvar har varit med vid Röros marknad där nu stora mängder forbönder från många olika håll kommer inkörande. År 2000 fick Alvar sällskap av en grupp vargskinnspälsbeklädda forbönder från Klövsjö forbondeförening. Detta har sedan utökats med forbönder från Hassela, Bjuråker, Delsbo, Edsbyn, Söderala och Norge. Skästra har nu blivit en plats dit moderna forbönder söker sig för att träffas. Under marknaden 2004 firades ett riktigt forbondebröllop på marknaden.

PROJEKT MARKNADSPLATS SKÄSTRA

När Intryck Hälsingland blev ett EU-finansierat Lieder-område för att utveckla Natur- och Kultur i Hälsingland började marknadsar-rangörerna i Skästra att fundera på om det skulle gå att utveckla marknadsplatsen i Skästra. Under hösten 2002 gjorde Jan Fack en förstudie för att utreda om det skulle gå att söka Lieder-pengar till att utveckla marknadsplatsen. Förstudien resulterade i en ansökan som lämnades in och beviljades.

Den 1:a februari 2003 startade projekt "Marknadsplats Skästra". Jakob Silén, alltså jag som skriver, fick den stora äran att driva detta projekt. Projektets uppgift var att utveckla marknadsplatsen så att den kunde användas även under andra delar av året än bara vid den stora marknaden. Gamla lokaler som varit i bruk vid den gamla marknaden skulle ställas i ordning, nya fasta marknadsbodar för försäljning av genuint hantverk skulle uppföras, gamla handlingar skulle granskas och sammanställas i en skrift. Studieresor till andra marknadsplatser skulle genomföras. Mässorna skulle utvecklas ytterligare.

Det skulle även sättas upp en dramatisering som skildrade hur det var under den gamla marknaden. Möjligheter att bo vid marknadsplatsen under sommaren och möjlighet att få marknadsplatsen förevisad. Allt detta skulle vara slutfört vid april månads utgång 2005. När allt var färdigt skulle nya arbetstillfällen finnas på marknadsplatsen.

I skrivande stund har inte projektet slutförts ännu, det går ändå att konstatera att det allra mesta som var tänkt att göra, har blivit gjort. Trösklogen som vid den gamla marknaden användes som försäljningslokal har åter tagits i bruk, det gamla Loftet är iordningställt för boende och tjugoåtta stallplatser finns nygjorda på samma plats där hästarna stod vid de gamla marknaderna. En lång rad marknadsbodar finns nyuppförda utmed den gamla marknadsgatan och i Ersk-Anders har en Diversehandel åter öppnats.

Vissa saker, främst teatern har blivit mycket större än vad det från början var planerat. Nu finns en fungerande marknadsplats igen.

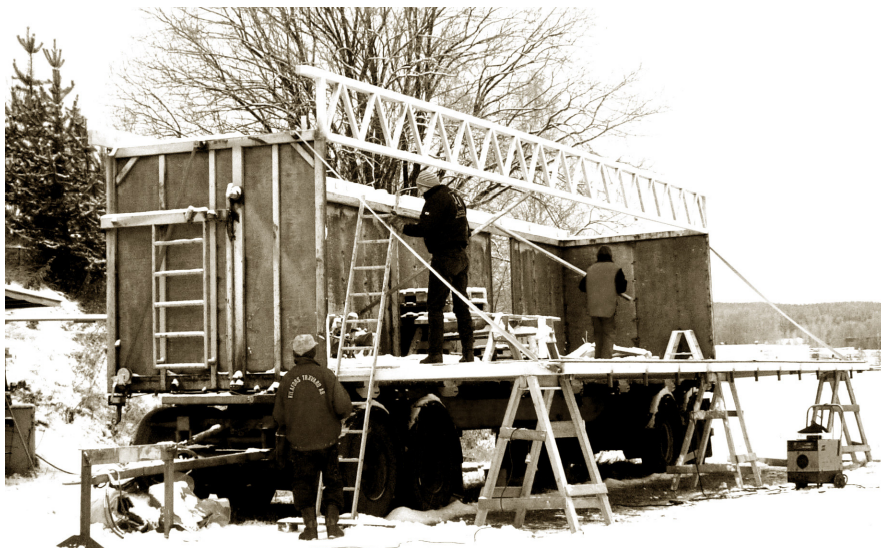
TEATERN

Tioårsjubileum av marknaden i modern tid, det måste firas på något sätt. En teater som skildrar det gamla marknadslivet vore väl roligt att sätta upp. Ja så här gick resonemanget, och efter att det stora EU-projektet beviljats så var det bara att sätta igång. Vilken händelse som skulle skildras var inget som någon funderade över. I generationer har skästraborna berättat för varandra och andra om det dramatiska "Winterkriget". Berättelsen var ju egentligen redan färdigskriven. Det var bara att sätta sig att tyda och läsa den enorma mängd med material som finns bevarat i byn och som berättar om dessa dramatiska händelser. I de bevarade domstolsprotokollen står in i minsta detalj, exakt vad som hände under dessa dramatiska dagar i mars 1869.

En studiecirkel med ca tio teaterintresserade startades under hösten 2003. Dessa tio träffades varje vecka för att lära sig teater och skriva manus. Under hösten 2004 bjöds skådespelare in och repetitioner började så smått. Det blev med tiden en teater där nära 100 personer kom att medverka, på och runt scenerna.

Scener skulle byggas

Teatern kom att bestå av tre spelplatser, varav en skulle vara en stor scen. En mobil scen behövde hyras in, men ingen sådan mobil scen fanns i Hälsingland att få tag i. Hur gör vi? Jo vi bygger en egen mobil scen. Sagt och gjort en tid senare fanns ett stort lastbilssläp som vi fått till skänks på plats. Finansierade av Sambolaget och arbetsförmedlingen, började Kjell, Bernt, David och Ruben att bygga. Materialet finansierade Skästras företagare. Till de sista små detaljerna gavs ett bidrag från Intryck Hälsingland.

Scenvagnen började byggas under hösten 2004

Skivan

Det ska vara musik i en teater, Hälsinge låtverkstads ungdomar under riksspelman Eiwor Källbergs ledning var ett naturligt alternativ till detta jobb.

Skivan med den nyskrivna musiken till teatern.

Ett otroligt arbete sätter igång. Till musiken skriven av Eiwor, skrivs texter med hjälp av Cajsa Janson, Pär Engman skriver också en låt som han själv sjunger. Marielle Jonsson, Sofia Andersson, Stefan Olsson, Göran Mosén, P-O Andersson och Linn Adersson sjunger också på skivan. Studieförbundet Bilda ställer upp med ett lån för att klara inspelningen. Allt går med en väldig fart, en studio inreds i Viks gamla skola och den egna skivan blir klar.

Scenkläder

När man studerar manusets alla skådespelare och räknar musiker blir det mellan 70-80 personer som ska vara med och agera. Alla dessa ska ha scenkläder. Återigen med stöd från arbetsförmedling och Sambolaget, samt i projekt Marknadsplats Skästra avsatta medel, kunde arbetet med scenkläder komma i gång. Ella, Maud och Britt-Inger, alla med ett brinnande intresse av att sy, har gjort ett helt enastående arbete med att sy alla dessa kläder. De har haft knappa resurser att genomföra detta fantastiska arbete. Av gamla vadmalsuniformer har de skapat kjolar, långrockar, västar och mössor av olika slag. Försvarets linnedukar har blivit fina skjortor. Stor efterforskning om vilka slags kläder som användes år 1869 har gjorts. Sömmerskorna har satt sig in i manuset och utifrån rollkaraktären utformat scenkläderna.

Här provas kläder av skådespelarna.

AVSLUTNING

Nu finns en färdig marknadsplats i Skästra som i framtiden kommer att vara en plats där folk träffas under hela året. Utvecklingen slutar inte nu när projektet slutar, tvärt om, byborna bubblar av nya idéer. Marknadsplats Skästra har i forna tider varit den naturliga mötesplatsen under flera århundraden för hälsingarna. Nu efter det att platsen har fått ta igen sig under ett sekel är det dags igen.

KÄLLFÖRTECKNING

Materialet som sammanställdes vid studiecirkeln

Boken Järvsöbyarna 8

Börje Björklunds forskning

Koppar-Pelles dagbok

Järvsögårdarnas folk av J. J:son Hanzén

Ersk-Anders gårdsarkiv

- Domstolsprotokoll
- Brev
- Olof Siléns forskning
- Foton